

25.05x25.69	1	2	עמוד	הארץ - תרבות וספרות	27/12/2024	92603786-1
הוצאת ספרים הרוסוס של השטן - מאת מירי אליאב-פלדו - 25910						

יומן | רות אלמוג

300 שנות אמונה בשטן

איך אפשר להסביר שדווקא תקופת הרנסנס, תקופה של פריחת האמנויות וההשכלה, ימיהם של ליאונרדו דה וינצ'י ושייקספיר, גוטנברג וקולומבוס, היתה תקופה אכזרית מאין-כמותה למיעוטים באירופה

מכשפה מועלית על המוקד צילום: matrioshka / Shutterstock.com

1.

היום קרה לי משהו מעין נס. ירדתי עם המטפלת שלי מבית הרופאים ברחוב ריינס פינת פרישמן לעצור מונית הביתה. רבות חלפו ולא עצרו, והנה עצר לנו נהג צעיר. כמו תמיד עליתי בקושי, המטפלת שלי עוזרת לי בכך. אמרתי לו את הכתובת ונפתחה שיחה. הוא שאל מאיפה אני ואמרתי "מפתח תקווה" ושאלתי, "ואתה?" אמר, "מסיביר" ונקב במספר המעי לות השורות שם. דיברנו קצת על פתח תקווה והוא אמר שהוא גר ברחוב גד מכנס, עלייד רחוב רוטשילד. סיפרתי לו שאני זוכרת את המשפחה ושהרחוב נפתח כנראה ליד הווילה המפוארת שהם בנו שם וכמה יפה היתה עדה מכנס. לא סיפרתי לו שהיא היתה דמות טרגית.

הגענו לביתי והוא עצר. פתחתי את הדלת ושאלתי "כמה זה?" והוא אמר "שום דבר". לא הבנתי. אמרתי לו: "כמה עלי לשלם?" והוא חזר, "שום דבר". אמרתי שמגיע לו שכר אבל הוא סירב לקחת. הוא גימגם משהו על מעשים טובים. לעולם לא אשכח את המחווה הזאת מצד זר גמור, דימיטרי שמו מרחוב גד מכנס בפתח תקווה. כמעט בכיתי מהתרגשות. אילו הייתי עשירה, תחילת משפט שאני אומרת לא אחת, הייתי שוכרת בלש ומבררת את כתובתו המדויקת ושולחת לו זר פרחים. אילו הייתי...

2.

מעל למחשב שלי ניצב תצלום של משפחת טיש. התצלום מודבק על נייר לבן עבה שכולו כתמי זוקן חומים, אבל בו, בן המאה כמעט, לא נגעה יד הזמן. בתצלום, יושב מצד ימין מר ליאו טיש, לידו עומדת הבת הבכורה קלרה, לידה אחות תה גרדה, כבת שמונה ששערה ארוך עד המרפק כמעט, ולידה יושבת האם ארלה המחזיקה בחיקה את בתה הקטנה מארי, אולי בת שנתיים, שתיקרא בכגרותה מרים מרקוס.

ארלה טיש, אחות-סבתי, ומשפחתה גרו בעיר אלברפלד (כיום וופרטל), מקום הולדתה של המי שוררת הגדולה אלוה לסקר-שילר. כשמארי נולדה כבר לא היתה אלוה במקום.

לכל הילדות ענוד סרט לבן גדול בשיער וכולן לבושות בלבן. על שולחני תצלומה של אבן נגף לזכר הבת קלרה, שנרצחה עם אחיותיה ומשפחתי תיהן במינסק לאחר שקהילת העיר גורשה שמה. ד"ר קלרה טיש, המבוגרת מאמי בשנה, היתה כלכלנית, חלוצה בתחום הכלכלה הסוציאליסטית בצד הכלכלן האמריקאי אבא פתחיה לרנר. היא הזומנה עליידי המורה שלה בעיר בון לבוא ללמד

ובעיתונים עבריים (זמנים, חרות, הארץ) הוא כתב גם בשמו הספרותי אבנר בן מיכאל (על-שם אביו הרופא ד"ר מקס פרנקנשטיין). כאשר כתב פעם לכתבת אמריקאית שהמבקר המוסיקלי שלו נשא אותו שם, אלפרד פרנקנשטיין, ציינה המערכת שאלה שני מבקרים בעלי אותו שם. הם נפגשו בווינה בשנת 1963 או 1964 כאשר השי-תלמתי שם באוניברסיטה. מה שעוד יותר מוזר: לשניהם נכדה בגרמניה בשם קרן פרנקנשטיין, האחת זמרת אופרה והאחרת, בתי, מרצה לספרות השוואתית באוניברסיטת בראונשווייג.

עם ראובן פרנקנשטיין, בלשן ומורה, אף פעם לא משעמם. הסיפור הזה אינו צירוף מקרים. הוא פשוט סיפור תמוה. הכרתי אותו מילדות. הם גרו בפתח תקווה והורינו היו ידידים. כשבאתי בפעם הראשונה לפרייבורג נפגשנו, והוא עשה לי סיור בעיר הקטנה והמקסימה הזאת. הוא חקר את תורת הרוח היהודים שם ומכיר כל פינה ואבן.

בהרווארד אך סירבה לעזוב את משפחתה ואת הקהילה היהודית שלמענה עבדה בימי המצוקה. לסבתי, רבקה-ריגנה רובין, ילידת העיר הקי-טנה טרנוב בגליציה, היו תשעה אחים ואחיות ששישה מהם היגרו לגרמניה וכמעט כולם עסקו בסחר סטונאי של ביצים. כך גם ליאו טיש, אביה של קלרה.

שני אחיה של סבתי, וילהלם ומוניו, נשארו בטרנוב ונרצחו בה. גם בת-דודתה היפה של אמי, רוזה קלפטר, שהתגוררה כפראג נרצחה. לאה, אחות-סבתי, ושתי בנותיה הקטנות, אשתו של ליאו דטנר שניצל ואף פעם לא היה ברור איך, נרצחו גם הן, וכך הילדה לנדאו, בת-דודה של אמי, ובת הדודה מינה הרטל.

אחיי-סבתי דוד, שחי בווינה, התנצר וקרא לעי-צמו ארווין, ברח עם בנו המלחין מרסל רובין למי-קסיקו. מרסל ניצב במקסיקו סיטי על התזמורת הפילהרמונית של העיר.

3.

ד"ר אלפרד פרנקנשטיין, שהיה שנים רבות מבקר המוסיקה של "הארץ", סיפר לי ששמע פעם יצירה של מרסל רובין בקונצרט בגרמניה. הוא נוגן גם בארץ פעם אחת. הוא נשאר לא ידוע למרות שכתב יצירות רבות ומגוונות ואף נחשב מלחין חשוב.

לא הייתי בטוחה ששמו הפרטי של פרנקנ-שטיין הוא אלפרד וחפשתי בגוגל, ואכן מצאתי מבקר מוסיקה בשם הזה אך בסן-פרנסיסקו. מיד כתבתי לבנו, ידידי ראובן הגר בפרייבורג ושאלתי תי. והוא השיב כד:

"הכל נכון, שם אבי ד"ר אלפרד פרנקנשטיין

4.

פתח תקווה, מושבת ילדותי הירוקה, השקטה והיפה, אם המושבות, הפכה להיות עיר הפשע של ישראל. זה כליכך סמלי עד שזה בלתי-ינתפש.

5.

ספרה של מירי אליאב-פלדון "הרנסנס של השטן", שכותרת המשנה שלו היא "רדיפת מי-עוטים באירופה בעת החדשה המוקדמת" (הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית), הוא ספר היסטוריה מרתק, רווי, מאיר עיניים ונגיש, ואפי-

לו קריאת חובה לכל אדם משכיל. אליאב-פלדון מעלה את השאלה איך אפשר להסביר את תופעת רדיפת המיעוטים בתקופת הרנסנס, תקופה של פריחת האמנויות וההשכלה. "ימיהם של ליאונרדו דה וינצ'י, ושייקספיר, גוטנברג וקולומבוס, קר-פרניקוס וויליאם הארווי היו גם תקופה איזמה במיוחד, שבה תוך כדי התהליך של גיבוש המדינה המודרנית נדרפו קבוצות מיעוט עד הורמה בגלל פחדים, שנאה, אמונות טפלות והסתה".

הרגיעה תגיע רק עם מותו של השטן. היא מדרבת על 300 שנים של טירוף ואמונה בשטן שהובילו להרג המונים ועינויים וזועתיים של מי שנחשד בכפירה. כך למשל בטבח שערכו הקתו-לים בהוגנוטים נרצחו בפאריס ובסביבתה כ-30 אלף איש. כשמדובר במיעוטים הכוונה בעיקר ליהודים האנוסים, למורסקוס (המוסלמים האנו-סים), לצוענים ולמכשפות, ובצידם כיתות מינות שונות כמו ההוגנוטים.

מצאתי עניין מיוחד בפרקים הפחות ידועים לי כפרק על הצוענים ועל ציד המכשפות. הספר מעלה את השאלה על טיבו של המין האנושי, וביני לבין עצמי הגעתי למסקנה שהוא המין הרוצח, כלומר הורג את בני מינו שלא על-מנת לאוכלם, כבעלי חיים טורפים. התופעה מעוררת את השאלה בדבר הרוע ומקורותיו, והמסקנות אינן נעימות. וכמוכן שאצל בני האדם קיים גם האינסטינקט להגנה על החמדנות שהתנ"ך הן מלחמות עקובות מדם, ויש החמדנות שהתנ"ך היטיב להכיר, מה שבא לידי ביטוי בדברי הכפול "לא תחמוד", שהוא אקטואלי מתמיד.

"מתישהו, בין המאה ה-18 למאה ה-21 נהפכו המכשפות מאיום מסוכן המצדיק משפטים, עיי-נויים ושרפה על המוקד לסיפורים האהובים על על ילדים", כותבת אליאב-פלדון בסוף ספרה, "אבל אין שום דבר משותף בין החיבורים הדמונולוגיים שנתנו את הלגיטימציה להשמדתם של רבבות בני אדם, לבין התרבות העכשווית שאימצה לחיי-קה בהתלהבות את הילד הנחמד הממושק שרוכב על מטאטא למשחק משעשע ולא למפגשים קני-בליסטיים עם השטן" (עמ' 157).

6.

של אסקילרסן הנורבגי הוא בעיני סופר גאוני. קשה לי להסביר את סוד הקסם של סיפוריו הקי-צרים, המינימליסטיים. בספרו "מעכשיו אלוה איתך עד הבית" (הוצאת "לוקוס"), שתירגמה מנורווגית דנה כספי, מקובצים סיפורים שנכתבו בין השנים 1953-2012. הסיפורים כתובים בחסי-כנות, רוויים מתח פנימי ומכוונים פנס אל רגעים של עומק ומשמעות של הקיום האנושי. מומלץ.